

Irodalomtörténeti Közlemények

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK

1958. LXII. évfolyam 4. szám

SZERKESZTIK:

TOLNAI GÁBOR, SÓTÉR ISTVÁN, KLANICZAY TIBOR

A SZEMLE ROVATOT SZERKESZTI:

HORVÁTH KÁROLY

Az Irodalomtörténeti Közlemények 1958/4. számának munkatársai: Szabolcsi Miklós osztályvezető, Horváth Károly tudományos munkatárs, Nemeskürty István kiadóvállalati lektor, Dienes András tudományos munkatárs, Varga József tudományos munkatárs, Szabó Györgyné könyvtáros, Ficzy Dénes tanár (Arad), H. Fekete Péter múzeumigazgató (Hajduböszörmény), Alszegey Zsolt ny. egyetemi tanár, Bóta László egyetemi tanársegéd, Grosz Artur levéltáros (Rózsahegy), Varga János a Történettudományi Intézet tudományos munkatársa, a történettudomány kandidátusa, Péczely László tanár (Pécs), Rónay György író, Gerédy Rabán osztályvezető, Vargha Balázs, a Petőfi S. Irodalmi Múzeum munkatársa, Jenei Ferenc tudományos munkatárs, Stoll Béla tudományos munkatárs, Szabó György tudományos munkatárs

Szerkesztőség : Budapest, XI., Ménesi út 11–13.

TECHNIKAI SZERKESZTŐ:

KOMLOVSZKI TIBOR

TÍZ ESZTENDŐ

A magyar irodalomtörténetírás jelentős évfordulóhoz érkezett. Tíz esztendeje annak, hogy a marxizmus-leninizmus szemlélete és módszere irodalomtörténetírásunk uralkodó irányzata lett, hogy meghonosult a tervszerű szocialista munka stílusa, hogy tudományunk szervezeten a proletárdiktatúra, az épülő szocializmus szolgálatába állt. E munkában és harcban eltöltött tíz év kezdő dátuma: 1948. október 16. Ekkor tartotta újjáalakuló közgyűlését a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, mely akkor az irodalomtörténészek egyetlen összefogó társadalmi szerve, kerete volt. A Társaság újjászületése a marxizmus szellemében, kommunista vezetéssel, nemcsak a Társaság, hanem egész tudományunk történetének fontos mérföldköve. Ez az esemény a magyar irodalomtörténetírás marxista-leninista korszakának kezdetét jelentette.

Nagyjelentőségű kezdet volt ez; s egyben részleges betetőzés is. Betetőzése mindazoknak a kezdeményezéseknek, erőfeszítéseknek és eredményeknek, amiket magyar marxista irodalomtörténészek és kritikusok több évtizede folytattak és elértek. Így Czöbel Ernő már az első világháború előtt — 1911-ben — a marxizmus tanulságait értékesítve és érvényesítve vizsgálta egyik jelentős XVI. századi írónk, Heltai Gáspár *Dialogus*-át. A két világháború közti időben pedig mind a külföldi emigrációban, mind pedig itthon marxisták sora kezdte meg az aktuális irodalompolitikai kérdések és irodalmi problémák elemzése mellett — irodalmunk múltjának értékelését is. A kommunista folyóiratok irodalmi vonatkozású cikkei, Révai József Ady- és Kölcsey-tanulmánya, Kun Béla Petőfi-cikke, Bölöni György Ady-könyve, József Attila, Bálint György több írása, Lukács György idevágó tanulmányai; Csehszlovákiában Fábry Zoltán, Romániában Gaál Gábor cikkei — hogy csak a legnevezetesebbeket említsük — a magyar irodalomtörténet marxista koncepciójának számos pillérét rakták le. E történelmi jelentőségű kezdeményezések feldolgozása, összefoglaló értékelése tudományunk komoly adósságai közé tartozik.

A felszabadulást követő években nagy erővel folytatódott a marxizmus térhódítása az irodalomtudományban. Egyre több kutató jelentkezett marxista szellemű tanulmányokkal, egyre többen kezdték felismerni a párt ideológiájának igazát és a tudományt megtermékenyítő, alkotó erejét. Így vált lehetségessé a magyar irodalomtudomány szocialista megújítása; elsőnek a társadalmi tudományok között.

Ezt az átalakulást tudományágunk addig soha nem látott felvirágzása követte. E megemlékezésnek aligha lehet feladata, hogy az elmúlt tíz év tudománytörténetét akár csak sommásan is összefoglalja, eredményeit felsorakoztassa. De az igen, hogy emlékeztetőül és jellemzőül néhány fontos, lényeges mozzanatát felidézze.

Tudományunk hatalmas távlatot kapott: lehetőségei, feladatai, rendkívüli módon megnöttek; s ezek arányában — felelőssége is. Számos más tudomány-

nyal egyetemben a legtágabb értelemben vett közügyggyé vált. A művészetek és a tudomány fejlődését — tömegek és vezetők részéről egyaránt — soha nem kísérté még ily gondos figyelem, mint az elmúlt évtizedben. A szocialista állam és társadalom ismeri igazán a társadalmi tudományok, köztük az irodalomtörténet valódi becsét és jelentőségét. Teszi ezt nemcsak közvetlen politikai szükségszerűségtől vezetettve, attól, hogy a társadalomtudományok marxista-leninista művelése a szocialista építés és nevelés szempontjából elengedhetetlen fontosságú, hanem azért is, mert a nemzeti múlt minden igaz értékének tudatos őrzője és ápolója. Ebből logikusan következik az a hatalmas anyagi és erkölcsi támogatás, melyet nyújtott és nyújt az irodalomtudomány műveléséhez.

Az irodalomtörténetírás, kiváltképp a Magyar Tudományos Akadémia 1949-ben történt megújíhódása után, egyre növekvő szervezeti és anyagi támogatásban részesült. A népi demokrácia állama gazdag publikációs lehetőségek, tanulmányutak stb. megteremtésével, valamint közvetlen anyagi hozzájárulással oly nagyarányú vállalkozások megindítását tette lehetővé, aminőkre elődeink alig gondolhattak. Létrejöttek tudományunk megfelelő szervezeti keretei, és megalakult az Irodalomtörténeti Intézet.

A szocialista tudományossághoz elválaszthatatlanul hozzánőtt a tervszerűség. Az első átfogó irodalomtörténeti tervek éppen tíz esztendeje az Irodalomtörténeti Társaság újjáalakuló közgyűlése után készültek. Első alkalom volt tudományunk életében, hogy legfontosabb feladataink felmérésére, legfőbb hiányaink számbavételére sor került. Első terveinken még érződött a tapasztalatlanság; kezdetlegesség, de ma már jóval tökéletesebb tervek alapján dolgozunk. Irodalmunk múltjának fehér foltjai tűnedeznek. Századunk irodalmi problémáinak tisztázásán, mellyel azelőtt keveset törődtek, ma már kutatók serege dolgozik. Rendszeresen hozzáláttunk halaszthatatlan, fundamentális feladatok (könyvtárak, levéltárak átvizsgálása, kritikai kiadások, bibliográfiák) elvégzéséhez. Ennek eredményeként nagy mennyiségű és fontosságú, eleddig ismeretlen forrásanyag került felszínre, a legrégebb koroktól kezdve a közelmúlt irodalmáig. Szinte megisméltődött a múlt század nagy anyagfeltáró lendülete, azonban jóval magasabb szinten; nem eklektikusan, öletszerűen, nem egyes kutatók egyéni erőfeszítéseként, hanem tervszerű, kollektív munkával, kedvező feltételek mellett, átgondolt koncepció alapján; a marxista-leninista módszerrel megirandó magyar irodalomtörténeti szintézis igézetében és szolgáltatában.

A magyar irodalom kutatóinak tábora tetemesen megnőtt az elmúlt időben. Soha ennyi fiatal, tehetséges kutató még nem tevékenykedett tudományunk fellendítésén. Nagy részt vállalt s derekasan megállta a helyét az a fiatal irodalomtörténész-gárda, mely már a szocializmus egyetemén, a marxizmus-leninizmus szellemében nevelkedett fel. A régebbiek is melléjük ifjodtak: a marxizmus-leninizmus módszerét elsajátítva, nem egy közülük az elmúlt tíz év alatt tudományos munkásságának reneszánszát élte meg. A felszabadulás előtt a tudományos munkára kedvezőtlen viszonyok miatt elkedvetlenedett, kallódó, félreállított irodalmárok előtt is megnyílt az út, hogy bekapcsolódjanak a munkába; és ma egyetemi tanárként, vagy megbecsült intézeti kutatóként dolgoznak — eredményesen. Nem álltak félre, velünk dolgoztak és dolgoznak tudományunk régi nagy tekintélyei, mesterei is; bár nem vallják magukat marxistáknak, és vitatkozunk is velük, de a közös cél szolgálatában egyek velünk. Így Horváth Jánosnak ezidő alatt öt könyve jelent meg, — viszonylag több, mint bármikor.

A leglényegesebb, amit e tíz esztendőnek köszönhetünk : a marxizmus-leninizmus ideológiájának elterjedése, uralomra jutása. Ez fogta egységbe az elmúlt tíz év minden pozitív erőfeszítését, ennek jegyében születtek eredményeink, ez adott kulcsot a helyes irodalomtörténeti értékeléshez. Ennek az elméletnek birtokában most már megírhatjuk a magyar irodalomtörténet tudományos szintézisét, mert ez az egyetlen olyan gondolatrendszer, melynek alapján minden jelenséget, történeti folyamatot egységes nézőpontból át lehet tekinteni, meg lehet világítani és az objektív valóságot ki lehet fejteni.

Tíz éve kezdődött tudományunk szocialista, marxista korszaka, s ezzel — túlzás nélkül állíthatjuk — legvirágzóbb, leggazdagabb periódusa. Ez egyúttal annak is bizonyossága, hogy a szocialista fejlődés egyben a legigazibb nemzeti fejlődés is ; s hogy szocialista korszakunk a sajátosan nemzeti feladatokat jobban, teljesebben tudja megoldani minden korábbinál. A szocialista tudomány fejlesztése százados nemzeti mulasztások pótlását is jelenti.

Az elért eredményekre — minek tagadnók — büszkék vagyunk. De azt sem feledjük, hogy mindez harcok árán és harcban született ; s az út, melyen a helyes irányba nagy lendülettel előretörtünk, sokszor göröngyös volt és csapdákat is rejtett. A dogmatikus nézetek és az 1953 után fellépő jobboldali, revízionista törekvések tudományunkba is befészkelődtek. Az 1956. évi ellenforradalom pedig a mi területünkön is csaknem megsemmisüléssel fenyegette a szocialista fejlődés nagy eredményeit. E kártevés nyomait még nem tudtuk teljesen eltüntetni, s a marxizmus-leninizmus ideológiája sem érvényesül még következetesen tudományunk egész területén. Rendezetlen, megoldatlan kérdés maradt még elég, s az előttünk álló út következő szakasza, a szocialista irodalomtudomány második évtizede sem lesz zökkenőmentes.

Sikereink és nehézségeink, eredményeink és fogyatékoságaink ismeretében látunk hozzá a következő évtized munkájához. A magyar irodalomtörténészek e folytatódó közös nagy erőfeszítéséből kívánja kivenni a maga részét az Irodalomtörténeti Intézet és folyóirata az Irodalomtörténeti Közlemények.